

Oponentský posudek dizertační práce
Univerzita Pardubice – Fakulta filozofická

PhDr. Blanka Zubáková
„Když hvězdy září, když hvězdy padají“.
Proměny ženských filmových hvězd v moderní české společnosti

Předkládaná dizertační práce pracuje s nosným badatelským materiálem. Ačkoliv o českých herečkách tzv. první republiky se po roce 1989 vyrojilo množství portrétních publicistických populárních knih (často od jednoho autora, jakým je Robert Rohál nebo milovník oné doby Aleš Cibulka), za skutečnou hodnotu jako příspěvek k dějinám kinematografie lze přijmout snad pouze literaturu memoárovou, a to ještě s výhradami. Samotné herečky žádné memoáry nenapsaly (s výjimkou Adiny Mandlové v exilu), což se podivují spolu s autorkou práce. Od 70. let se tento fenomén vzpomínkových knih začal rozvíjet, nicméně šlo vždy o mužské představitele, a nejlépe ještě souboru Národního divadla (Ladislav Pešek, Eduard Kohout, Jan Pivec, Karel Höger, Zdeněk Štěpánek, Václav Vydra, Jaroslav Vojta...). Je tedy nabíledni, že autorka se rozhodla podrobit analýze svět hereček a zamyslet se nad (proměňující se) silou jejich mediálního obrazu v dobovém tisku nebo jejich pozice ve společnosti. **Ve volbě tématu tedy vidím první záslužnost této práce.**

Druhá záslužnost tkví v tom, že se autorka nespokojila jen s recenzemi filmů a divadelních představení v dobovém tisku a výše zmíněnou publicistickou literaturou jako pramennou základnou, a vydala se do značného množství archivů. Bohatý poznámkový aparát nejen poctivě a pečlivě odkazuje na všechny prameny, ale umožňuje dalším badatelům směřovat přesně do dané instituce i fondu, resp. kartonu. Tato pochvala se týká zejména čtyř portrétních studií **Zdeny Kavkové** (Archiv bezpečnostních složek, Státní oblastní archiv, Archiv Hlavního města Prahy), **Nataši Gollové** (Státní oblastní archiv, Archiv Hlavního města Prahy, Divadelní ústav, Národní archiv), **Adiny Mandlové** (Národní filmový archiv, Národní archiv, Archiv Hlavního města Prahy, Archiv bezpečnostních složek) a **Věry Ferbasové** (Archiv bezpečnostních složek, Národní filmový archiv). **Díky tomu přináší nové pro filmovou vědu nové detaily** ze života těchto hereček, a zejména o dnes méně známé Z. Kavkové a její (a Innemannově) kolaboraci. **Zároveň je patrné, že autorka se seznámila snad s veškerou dostupnou odbornou i publicistickou literaturou, seznam použité literatury je pěkným vodítkem opět pro kohokoliv, kdo by chtěl se tímto tématem dál zabývat.**

Tyto dva parametry, tedy volba tématu, které nebylo v této důkladnosti zpracováno (300 stran textu!), a heuristická práce s prameny a dostupnou publicistickou, memoárovou i odbornou literaturou, je stěžejním rámcem pro to, aby práce byla obhájena jako práce dizertační.

Mám-li ovšem jako oponent se podívat také na slabiny práce, vidím jich několik, a to v celkovém pojetí i v detailech.

Předně autorka se nerozhodla, o čem přesně práce je, resp. jaký je klíč jejího zkoumání. „Hvězdnost“ jako taková je velmi vágní pojem, a je jisté, že zasahuje do historického vývoje, společenského vývoje, mediální reprezentace, ekonomiky filmového průmyslu a mnoha dalších rovin, nicméně podle mého nelze „honit všechny tyto psy najednou“. Jakkoliv je práce „velkým vyprávěním“ o dějinách emancipace, tak stejně je (zbytečně) podrobným výkladem dějin kinematografie, a stejně obsáhlým shrnutím společenského (a politického) vývoje a na „hvězdnost“ jako takovou jako by se v průběhu trochu zapomínalo. Autorka nepochopitelně líčí příběhy Miloše Havla (a to hned ve třech podkapitolách), vznik nejrůznějších výroben (které kromě ASUMu s výzkumem nesouvisejí), dále události a fakta, která nesouvisejí ani se samotnými herečkami, jen snad ilustrují společenský nebo politický život – zkrátka text se, po úvodní části o „star studies“, rozpadá do dějin ženské emancipace (ale není jimi), zejména dějin československé kinematografie (ale není jimi) a dějin československé společnosti (ale není jimi). Kdyby se autorka skutečně soustředila na „hvězdnost“ jako takovou, ušetřila by si spoustu práce, text by se o 150 stran zkrátil, a – to je podstatné, zůstal by materiál, na kterém by bylo možno začít analyticky pracovat. **Tato „velká vyprávění“ trochu zachoňují podstatu výzkumu**, vždy jsem se jako čtenář chytal stébla, když se velké dějiny kinematografie zase trochu zastavily u nějaké herečky, abych věděl, že jsem stále v tématu.

Snažím se dobrat podstaty, co je „hvězdnost“, a **JAK je aplikována jako výzkumný rámec nebo dokonce jako nástroj, na konkrétní historický materiál**. Na tuto otázku práce nepřináší odpovědi. Jistě – zkoumá, „proč hvězdy září“ a „proč hvězdy padají“ (abych parafrázoval název), ale je otázka, **JAK ho vlastně zkoumá a JAK využívá rámec „star studies“**, resp. „car vehicle“. V úvodní části autorka správně rozebírá metodologii tohoto typu analýz (R. Dyer, P. McDonald, R. deCordova, u nás Š. Gmitterková) a také podle mého dobře charakterizuje nedostatečnost Dyerova pohledu, resp. limity jeho aplikovatelnosti na

středo(evropský) „systém hvězd“. Poukazuje na použitelnější koncept G. Vincendauové a zejména J. Garncarze, který definoval princip „hvězdného systému“ ve výmarské kinematografii. Že není možné pominout určitý kulturní aspekt, si autorka také uvědomuje (F. Alberoni, R. Sennett, B. Klinger), stejně jako že zasazuje nejrozličnější typy knih, biografických filmů, dokumentárních snímků, výstav apod. do tzv. paměťových studií, což je určitě v pořádku. Kapitola č. 1 je tedy dobrým fundamentem pro následující analýzu a až sem to vypadá, že autorka ví, oč jí jde. A tam to podle mne končí. Pak přicházejí ona „velká vyprávění“.

Výzkumu totiž (ne textu samotnému a jeho čtivosti) nepomáhá chronologický přístup líčení. Ano, autorka se vrací k tomu, kdo a jak už hvězdou byl či nebyl, jak se o dané osobě mluvilo v *Kinorevue*, ale pokud na tomto velmi vágním termínu „hvězdnosti“ práci postavila, pak jej podle mého **vytěžila velmi málo**. Daleko spíše než sáhodlouhá chronologická líčení by podle mého bylo účelnější, **kdyby se zaměřila na typologii prvků „hvězdnosti“**, a vyšla zejména ze svých čtyř případových studií, **aby mohla nikoliv synchronně, ale diachronně tyto prvky porovnávat**. Všechny čtyři herečky zažily vzestup a pád, všechny se nějak srovnávaly s obdobím protektorátu, všechny spojovala zásadní společenská přeměna po roce 1945/resp. 1948 a likvidace „hvězdnosti“. Ale vedle těchto společných rysů, které přinesly „velké dějiny“, se tyto čtyři osudy lišily i jejich vlastními aktivitami a postoji (např. Kavková vs. Gollová), a parametry jejich „hvězdnosti“ se v době jejich vrcholné slávy přeci velmi lišily. Za skvělé bych považoval, kdyby autorka koncentrovaně pojmenovala, v čem přesně tkvěly rozdíly na spektru možného. Pak by se totiž nemuselo zůstat jen u těchto čtyřech hereček, klidně by součástí této analýzy mohla být i **Lída Baarová** (kterou autorka vyřadila z důvodu obecné obeznamenosti s jejím osudem – ale o to právě podle mě nemá jít), stejně jako **Andula Sedláčková** (líčená jako první česká filmová hvězda), **Any Ondráková** nebo **Hana Vítová**. Kdyby se autorka oprostila od „vyprávění“ jejich osudů, pak by se mohla zaměřit právě na typologii a pokus o charakterizaci společných a rozdílných znaků, a podle mého by zejména v závěrečném shrnutí přispěla výrazně ke „star studies“ na příkladu žen-hereček v československém meziválečném filmu. Takto tento koncept zůstává nejasný a neuchopený, zůstalo u sice velmi pečlivého, ale vyprávění zajímavých osudů nějak vybraných (ale jak?) hereček.

A nebo se autorka neměla věnovat konceptu „hvězdnosti“ a jít na celou věc skrze recenze, například právě časopisu *Kinorevue*, který byl nejdéle vycházejícím filmovým časopisem (jak autorka píše) mezi válkami, a v jiném konceptu pokračoval i po ní. Pak by se

ovšem práce mohla jmenovat např. *Kinorevue jako stavební kámen „hvězdnosti“ (slávy) českých filmových hereček mezi válkami*, nebo tak nějak. Ale to je jiná práce.

Možná je můj soud příliš příkrý, ale jde o to, **zda hodnotíme výzkumnou práci nebo popularizační text**. Bohužel v některých parametrech, zejména stylistických, se práce tomu popularizačnímu, publicistickému textu také sama přibližuje. Mám na mysli (pro vědeckou práci zcela nevhodná) autorčina hodnocení hereckých výkonů jako „excelentní“ (několikrát), „skvělým způsobem ztvárnila“ (s. 284); dále hodnotící vykřičníky jako „Cibulka...pomohl znovu oživit hvězdnost herců a hereček, mezi které Nataša Gollová bezesporu patřila a patří!“ (s. 251); hodnocení názorů obsažených v citovaných textech „jak trefně poznamenala...“ (s. 201); a zejména poloha „vyprávění“ (s. 244) nebo „povídání“ (s. 278) – jak autorka odborný text sama nazývá (!). Publicistické, až beletristické rysy lze najít v asi 3x opakovaném „Ale nepředbíhejme...“ (např. s. 269) a nebo ve větách, které jsou již zcela mimo rámec odborného stylu: „[Mandlová] byla skutečně pěkné kvítko, ke skandálům a lumpárnám nešla daleko“ (s. 253). Netvrdím, že těmito prohrěšky trpí celý text, vyskytují se v oněch 300 stranách tu a tam, ale svědčí o tom, že **autorka sama podlehla vyprávěcímu chronologickému způsobu a nepřemýšlí o svém materiálu kriticky a analyticky**. Nekritičnost podle mě dokládá i tím, že pracuje s databází ČSFD jako ověřeným zdrojem (!), a informace z některých publicistických (až bulvárních) soudobých textů (opět Rohál, Cibulka apod.) klade na roveň výsledků výzkumu jiných odborníků (Bednařík, Klimeš, Doležal, Srba apod.) nebo dokonce informací získaných „vlastnoručně“ v archivech. Myslím, že kdyby pracovala s typologií „hvězdnosti“ a kdyby se autorka zaměřila na pramen *Kinorevue*, úplně by to stačilo a hlavně výsledky by byly průkazné a relevantní.

A to nemluvím o občasných překlepech „v pravdě/vpravdě“ (s. 125), „něvěstinec/nevěstinec“ (s. 125), „parterech/partnerech“ (s. 243), „Golová/Gollová“ (s. 244), „oběvila/objevila“ (s. 250), „Bedřicha Rázla/Bedřicha Rádla“ (s. 157) apod., či používání spojení „král komiků“ (V. Burian) nejprve v s uvozovkami a pak už jako samozřejmost bez uvozovek (s. 200) nebo spojení „pěkné kvítko“ také bez uvozovek.

Tedy abych to shrnul – je mi líto, že se práce utopila v líčení společenských změn a vývoje kinematografie, a to i okolností, které s předmětem výzkumu příliš nesouvisejí. Díky tomu se poněkud znehřetelnila metoda (resp. její aplikace) výzkumu a hlavně jeho výsledky. Na druhou stranu ale znovu chválím olbřímí heuristickou práci s dostupnou literaturou všeho

druhu, autorčinu snahu opřít se také o primární archivní zdroje, a nakonec i schopnost odvyprávět „velký příběh“ (resp. tři – kinematografie, společenské proměny a emancipace). To sice jedním dechem také kritizují, ale zejména proto, že tato práce nemá suplovat dějiny kinematografie, ale analyticky-kriticky proniknout do jednoho zkoumaného jevu, který má být pevně usazen v metodologii a má vykazovat zřetelnější výsledky.

Byl bych rád, kdyby autorka při obhajobě práce objasnila, jak konkrétně aplikovala princip „hvězdnosti“ a k čemu v porovnání čtyř hereček došla. Zároveň by mě zajímalo, zda by se ze všech zmiňovaných osudů (třeba včetně Baarové, Vítové, Ondrákové) dala vydestilovat nějaká typologie, parametry, které by definovaly společné prvky a rozdíly ve hvězdnosti – abychom alespoň náznakem suplovali absentující výsledek.

Možná se zcela mímím se zadáním, jaké práce ve studijním programu *Historické vědy* měla. Každý výzkumník by takto obsáhlé téma jistě pojal jinak, každý školitel zrovnatak, proto **prosím berte mé výtky jako jeden z možných pohledů, který určitě nechce práci ublížit. Přes vše výše řečené se domnívám, že jde o zralou práci, autorka dokazuje na každé stránce, že svým tématem žije (žila) a že se skvěle orientuje v problematice československého filmu v různých dobových kontextech první poloviny 20. století.**

Podle mého předkládaná dizertační práce PhDr. Blanky Zubákové splňuje parametry kladené na doktorskou práci a doporučuji ji k obhajobě.

prof. MgA. Martin Štoll, Ph.D.
vedoucí katedry mediálních studií
Institut komunikačních studií a žurnalistiky
Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy

V Praze 19. 9. 2022

